

สารบัญ

สารบัญภาพประกอบ : 6

1. ทุกอย่างว่าด้วยตัวเรา : 10

2. จิตสังคม : 24

3. เจตคติและอิทธิพลทางสังคม : 60

4. การเชื่อฟังคำสั่ง การกตัญญู และความก้าวร้าว : 100

5. ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม : 126

6. ความรักและความชอบพอรูปแบบอื่นๆ : 154

บทส่งท้าย : 176

หนังสืออ่านเพิ่มเติม : 178

ประวัติผู้เขียน : 182

ประวัติผู้แปล : 183

สารบัญภาพประกอบ

1. ช่างซ่อมรถที่เป็นผู้หญิง บุคคลที่มีลักษณะไม่สอดคล้องกับภาพ
เหมารวมอาจกระตุ้นให้เกิดการปรับแก้ความเชื่อเดิมที่มีอยู่เกี่ยวกับ
บทบาททางสังคม 57
Shutterstock.com
2. สัญลักษณ์ในการทดลองเรื่องผลของการได้พบเจอบ่อยๆของไซของ
62
Zajonc, R. B. (1968). Attitudinal effects of mere exposure.
Journal of Personality and Social Psychology, 9, Monograph
Suppl. No. 2, part 2
3. เส้นเปรียบเทียบที่ใช้ในการศึกษาเรื่องการคล้อยตามของแอช 83
Public Domain-Wikimedia
4. “XXX - ชี้อัตราแรงในระดับอันตราย!” บนกล่องช็อตไฟฟ้าของ
มิลแกรม 106
Museum of Psychology, Center for the History of Psychology

5. กระบวนการเปลี่ยนแปลงรากฐานความคิดสามารถนำไปสู่การก่อการร้ายในท้ายที่สุด 125
Robert J. Fisch/Getty Images
6. การสร้างกลุ่มนำไปสู่การกระตุ้นให้เกิดการแข่งขันขึ้นเองโดยธรรมชาติในการศึกษาเรื่องค่ายฤดูร้อนของเซริฟ 130
Museum of Psychology, Center for the History of Psychology
7. ตัวการ์ตูนในเกมไซเบอร์บอล 157
Williams, K. S., Yeager, D. S., Cheung, C. K. T., and Choi, W. (2012).
ดาวนโหลดซอฟต์แวร์เกม Cyberball (เวอร์ชัน 4.0) ได้จาก
<<https://cyberball.wikispaces.com>>
8. คนที่ตรงข้ามกันย่อมชอบพอดังดูใจกันจริงหรือไม่ การศึกษาหลายชิ้นแสดงว่า ที่จริงแล้วความเหมือนเป็นเครื่องทำนายความชอบพอดังดูใจที่มีพลังมากกว่า 161
Shannon Burns

จิตวิทยาสังคม

•

ความรู้ฉบับพกพา

SOCIAL
PSYCHOLOGY

•

A Very Short Introduction

by

Richard J. Crisp

แปลโดย

ทิพย์นภา หวนสุริยา

บทที่ 1

ทุกอย่างว่าด้วยตัวเรา

วิทยาศาสตร์มักถูกมองว่าเป็นการสำรวจค้นคว้าเพื่อทำความเข้าใจจักรวาลทางกายภาพว่าอะตอม โมเลกุล และองค์ประกอบอื่นๆ ปฏิสัมพันธ์กันเพื่อกำหนดชะตากรรมของเราอย่างไร แต่สำหรับ *นักสังคมศาสตร์ (social scientist)* ความเข้าใจว่าเราใช้ชีวิต ทำงาน และอยู่ร่วมกันอย่างไรนั้นสำคัญพอๆ กับความเข้าใจโลกทางกายภาพ เพราะ “จักรวาลทางสังคม” นี้ กำหนดนิยามว่าเราเป็นใคร เราทำอะไรได้ และเราจะทิ้งอะไรไว้เบื้องหลัง

จิตวิทยาสังคมเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยจักรวาลทางสังคม ดังกล่าวและผู้คนที่ย้ายล้อมอยู่ในชีวิตประจำวันของเรา มันคือ การศึกษาว่าสังคม วัฒนธรรม และบริบทต่างๆ ช่วยหล่อหลอม เจตคติ พฤติกรรม และความเชื่อของมนุษย์อย่างไร มันเกี่ยวกับการหาคำตอบว่าเราคือใคร และคำตอบนี้เชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับความสัมพันธ์ของเรากับผู้อื่นอย่างไร มันเกี่ยวข้องกับครอบครัว เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน คู่รัก ศัตรู นักการเมือง ดาราละคร นักกีฬาดารารุ่ง และคนแปลกหน้า จิตวิทยาสังคมเกี่ยวข้องกับ

พวกเราทั้งนั้น และหนังสือเล่มนี้ก็ว่าด้วยเรื่องนี้เอง

ต่อจากนี้ ผมจะเล่าเรื่องราวของจิตวิทยาสังคม ทั้งประวัติศาสตร์ ช่วงเวลาสำคัญๆ และทฤษฎีหลัก ๆ ผมจะนำเสนองานศึกษาศาสตร์ที่กำหนดทิศทางของสาขาวิชามาจนทุกวันนี้ ผมจะพูดถึงบรรดานักคิดคนสำคัญ และเล่าว่าประวัติส่วนบุคคลของคนเหล่านั้นกระตุ้นให้พวกเขาทำความเข้าใจสิ่งที่เชื่อมโยงผู้คนเข้าด้วยกัน และเชื่อมโยงกับสังคมที่เราใช้ชีวิตอยู่อย่างไร ผมจะพูดถึงงานวิจัยพลิกวงการที่ทำให้จิตวิทยาสังคมกลายเป็นหนึ่งในสาขาวิชาที่สำคัญและน่าสนใจที่สุดในยุคสมัยของเรา ตั้งแต่เรื่องเจตคติไปจนถึงความชอบพอดังตุตใจ อคติไปจนถึงการโน้มน้าวใจ และสุขภาพไปจนถึงความสุข จิตวิทยาสังคมมอบองค์ความรู้อันลึกซึ้งที่สามารถเปลี่ยนแปลงโลก และช่วยรับมือกับปัญหาสำคัญในศตวรรษที่ 21 ได้

เอาละ เรามาเริ่มด้วยประวัติศาสตร์และกำเนิดของสาขาวิชานี้สักเล็กน้อยนะคะ

ยุคแรกเริ่ม

จากหลักปรัชญาเก่าแก่ของอริสโตเติล (Aristotle) มาสู่งานเขียนของนักเศรษฐศาสตร์ เช่น มาร์กซ์ (Karl Marx) และเอนเงิล (Robert Engle) จนถึงทฤษฎีทางสังคมวิทยาของดูร์เคิม (David Durkheim) ความเข้าใจธรรมชาติของสังคมมนุษย์เป็นเป้าหมายหนึ่งของการแสวงหาเชิงวิชาการมาตลอด แต่จิตวิทยาสังคม (ในรูปแบบที่เรารู้จักกันวันนี้) ยังไม่ถือกำเนิดขึ้นจนกระทั่งช่วง

กลางศตวรรษที่ 19 มันเป็นการบูรณาการของความคิดที่เกิดขึ้นเอง เมื่อนักปรัชญา นักสังคมวิทยา นักมานุษยวิทยา และนักวิชาการ จากสาขาวิชาอื่นๆ อีกมากมายเริ่มตั้งคำถามว่าความหวัง ความ ใฝ่ฝัน และความสามารถของปัจเจกบุคคลส่งผลต่อความสัมพันธ์ ของเรากับผู้อื่นอย่างไร ปัจเจกบุคคลส่งอิทธิพลต่อกลุ่มของตน องค์กรของตน และสังคมวงกว้างอย่างไร และในทางกลับกัน สังคมส่งผลกระทบต่อความคิด ความรู้สึก และต่อพฤติกรรมของ ปัจเจกบุคคลอย่างไร

กุสตาฟ เลอบง (Gustave LeBon) นักสังคมวิทยา นักมานุษยวิทยา นักประวัติศาสตร์ และนักฟิสิกส์ชาวฝรั่งเศส ได้รับการ ยอมรับในวงกว้างในฐานะบุคคลแรกที่สร้างทฤษฎีทางจิตวิทยา ว่าด้วยสังคมอย่างแท้จริง ในหนังสือของเขาที่ตีพิมพ์เมื่อปี 1885 เรื่อง *The Crowd: A Study of the Popular Mind* เลอบง เสนอความคิดเรื่อง “จิตของฝูงชน” (crowd mind) ซึ่งเป็นวิธีคิด เกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ที่ดีเยี่ยมและใหม่เอี่ยมในยุคนั้น เลอบงแย้งว่าคนเราไม่ได้มีคุณสมบัติดีหรือเลวอย่างตายตัว ไม่เปลี่ยนแปลง แต่เขาเสนอว่าเมื่อมีผู้อื่นอยู่ด้วย ตัวตนที่เป็น ปัจเจกของเราอาจแปรสภาพกลายเป็น “จิตรวมหมู่” (collective mind) ดวงหนึ่ง ฟังดูเกินจริงไปไกลใช่ไหมครับ ในช่วงนั้นคนทั่วไป ก็คงคิดแบบนั้นละ แต่ปรากฏว่ามันไม่ได้ห่างไกลจากพฤติกรรม ที่ตอนนี้เรารู้แล้วว่าเกิดขึ้นจริงในสัตว์สี่เท้าที่อยู่มาร่วมกันเป็นหมู่ เช่น มดหรือผึ้ง เลอบงเสนอว่าพฤติกรรมของคนในฝูงชนกระตุ้น ให้เกิดอะไรบางอย่างเหมือนกับที่สังเกตเห็นได้ในอาณาจักรสัตว์ นั่นคือกลุ่มที่มีจิตของมันเอง ซึ่งกดครอบเจตคติ ค่านิยม

และความเชื่อของแต่ละปัจเจกบุคคลเอาไว้ นี่เป็นความคิดที่เรียบง่ายแต่ก่อให้เกิดการถกเถียงกันมากกว่าเมื่อมีผู้อื่นอยู่ด้วย ปัจเจกบุคคลอาจเกิดประสบการณ์ “การกระจายความรับผิดชอบ” ของการกระทำของตน แนวคิดนี้ยังแหวกแนวไปไกลจากข้อสันนิษฐานเบื้องต้นในสาขาวิชาอื่นๆ ในแวดวงสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ ความคิดที่ว่าคนเราไม่ได้มีเหตุผลเสมอไปและอาจแสดงพฤติกรรมที่เห็นได้ชัดว่าไม่ตรงตามความเชื่อที่ยึดถืออยู่ในใจ นับเป็นการท้าทายรากฐานของมุมมองอันแพร่หลายที่ว่ามนุษย์นั้นเหนือกว่าสัตว์อื่นๆ อีกสักครู่เราจะได้เห็นว่าคุณคิดนี้เป็นหัวใจสำคัญของงานวิจัยว่าด้วยการเกิดและการเปลี่ยนแปลงเจตคติบางชั้นที่ทรงอิทธิพลสูงสุดของสาขาวิชาจิตวิทยาสังคม

ทฤษฎีของเลอบงเป็นพัฒนาการสำคัญทางทฤษฎีและญาณวิทยา แต่สิ่งที่ตามมาต่อจากนั้นช่วยนิยามการก่อตัวของศาสตร์ใหม่นี้ให้ชัดเจน องค์ประกอบสำคัญที่สุดของจิตวิทยาสังคมร่วมสมัยคือการมุ่งความสนใจไปยังทฤษฎีที่ทดสอบได้ การสร้างสมมติฐาน และการยึดมั่นในวิธีวิจัยเชิงทดลองแบบที่ใช้กันในวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ต้นกำเนิดของแนวทางนี้เริ่มในปี 1898 จากงานที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการทดลองทางจิตวิทยาสังคมชิ้นแรกโดยนอร์แมน ทริปเล็ตต์ (Norman Triplett) ที่มหาวิทยาลัยอินดีแอนา ทริปเล็ตต์สนใจเรื่องฝูงชนเหมือนกับเลอบง อย่างไรก็ดี เขาไม่ได้มุ่งความสนใจที่ผลเชิงลบจากอิทธิพลทางสังคมเท่านั้น แต่ยังสนใจผลเชิงบวกของการอยู่ในกลุ่มด้วย ทริปเล็ตต์สังเกตว่าบางครั้ง เวลาอยู่ต่อหน้าคนอื่น คนเราจะทำงานใดๆ

ก็ตามที่ทำอยู่ได้ดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านกีฬา ดนตรี หรืองานในที่ทำงาน สิ่งที่เขาอยากทำตอนนั้นคือการหาทางประมวลผลการทำงานที่เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดนี้ออกมาเป็นปริมาณที่วัดได้อย่างเป็นภาววิสัย (objective) เขาจึงให้เด็กกลุ่มหนึ่งเล่นเกมง่าย ๆ เกมนี้มีเป้าหมายคือต้องหมุนรอกเบ็ดตกปลาให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ สิ่งสำคัญคือทริปเล็ตต์เปรียบเทียบผลงานของเด็กภายใต้เงื่อนไขที่แตกต่างกันสองแบบ นั่นคือเล่นคนเดียวหรือเป็นคู่ เขาพบว่าเมื่อเล่นเกมนี้เป็นคู่ เด็ก ๆ หมุนรอกเบ็ดตกปลาได้เร็วกว่าเวลาเล่นคนเดียวมาก นี่เป็นการทดลองทางวิทยาศาสตร์ครั้งแรกที่มีการบันทึกเป็นเอกสารในสาขาจิตวิทยาสังคม ซึ่งเผยให้เห็นปรากฏการณ์ที่ยังคงเป็นหัวข้อที่ศึกษาวิจัยกันอย่างเข้มข้นจนทุกวันนี้ ผมจะพูดถึงผลกระทบที่น่าทึ่งนี้เพิ่มเติมในบทที่ 3

สัญญาณอย่างหนึ่งว่าสาขาวิชาใหม่สาขาใดเติบโตเต็มที่แล้วคือการผลิตตำรา และในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 เราได้เห็นตำราสองเล่มว่าด้วยจิตวิทยาสังคม เมื่อปี 1908 ในสหราชอาณาจักร วิลเลียม แมคดูเกิล (William McDougall) เขียนตำราชื่อ *An Introduction to Social Psychology* ส่วนในปี 1924 นักจิตวิทยาชาวอเมริกา ฟลอยด์ ออลพอร์ต (Floyd Allport) เขียนตำราชื่อ *Social Psychology* หนังสือทั้งสองเล่มตั้งอยู่บนพื้นฐานงานบุกเบิกของทริปเล็ตต์ และช่วยก่อร่างสาขาวิชาให้แข็งแกร่งในฐานะวิทยาศาสตร์เชิงทดลองสาขาหนึ่ง

ตำราของแมคดูเกิลอ้างอิงพื้นฐานทางชีววิทยาเป็นส่วนใหญ่ เขาสร้างกรอบแนวคิดว่าพฤติกรรมทางสังคมนั้นขับเคลื่อนด้วยคุณลักษณะที่ตกทอดทางพันธุกรรมหรือติดตัวมา

แต่กำเนิด ส่วนตำราของออลพอร์ตฝั่งพาพิทศาสตร์ธรรมชาติ เป็นฐานความรู้ในการก่อร่างสาขาวิชาน้อยกว่า แต่เน้นการนำระเบียบวิธีการของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมาใช้ เขาสนับสนุนหลักการภววิสัยและการควบคุมการทดลอง โดยเรียกร้องให้ใช้ระเบียบวิธีของ “วิทยาศาสตร์สายแข็ง” (hard science) <วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ หรือทางกายภาพที่จับต้องได้ เช่น ฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา ดาราศาสตร์ ธรณีวิทยา เป็นต้น - ผู้แปล> ในการศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ เขาผลักดันสาขาวิชาให้ก้าวออกจากรากทางสังคมวิทยา แล้วหันไปมุ่งเน้นที่ปัจเจกบุคคลในฐานะผู้เปลี่ยนแปลงสังคมมากขึ้น และสร้างคำศัพท์ใหม่ที่ยังใช้กันมาจนทุกวันนี้ เช่น “การเอื้ออำนวยทางสังคม” (social facilitation) และ “การคล้อยตาม” (conformity)

ยุคสงคราม

ช่วงทศวรรษ 1930-1940 ความสนใจในงานวิจัยด้านจิตวิทยาสังคมเติบโตอย่างก้าวกระโดด งานศึกษามากมายเริ่มผุดขึ้นจากทั้งฝั่งสหรัฐอเมริกาและฝั่งยุโรป มีการค้นพบปรากฏการณ์ใหม่ๆ ถี่ขึ้นเรื่อยๆ ตั้งแต่การศึกษาเรื่อง “เจตคติกับการกระทำ” (Attitudes vs. Actions) ของลาปีแอร์ (Richard LaPierre) ในปี 1934 ไปถึงการวิจัยเรื่องอิทธิพลทางสังคมของเชริฟ (Muzafer Sherif) ในปี 1935 จนถึงงานวิจัยเรื่องความก้าวร้าวโดยฮอฟแลนด์ (Carl Hovland) และเซียร์ส (Robert Sears) เมื่อปี 1940 ผมจะกล่าวถึงการศึกษาดังกล่าวโดยละเอียดในภายหลัง